

หลักเกณฑ์และระเบียบวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน

ก่อนปี พ.ศ.๒๔๑๕ การเลือกตั้งกำนันและการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในหลักเกณฑ์การเลือกตั้งไม่เหมือนกัน กล่าวคือการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในหลักเกณฑ์การเลือกตั้งโดยตรงหมายความว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในเขตหมู่บ้านของตนได้โดยตรง ส่วนการเลือกตั้งกำนันในหลักเกณฑ์การเลือกตั้งทางอ้อม กล่าวคือให้สิทธิเลือกตั้งเฉพาะผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลนั้น ๆ เท่านั้น ประชาชนไม่มีสิทธิเลือกตั้งกำนันได้โดยตรง ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นแบบเดียวกัน คือประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านได้โดยตรง ๑

ควยเหตุที่กำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นทั้งผู้ปกครองและเป็นตัวแทนของประชาชน การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวจึงนับว่าเป็นผลดีในแง่ที่ประชาชนส่วนใหญ่ได้มีโอกาสพิจารณาเลือกบุคคลที่ตรงกับความต้องการอันแท้จริงของตน ในด้านกำนันผู้ใหญ่บ้านเองก็มีความภูมิใจและมีความรู้สึกสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนยิ่งขึ้นในฐานะที่ตนได้รับเลือกตั้งโดยตรง การปฏิบัติงานย่อมกระทำไปด้วยความมั่นใจและมีความรับผิดชอบตลอดจนได้รับความร่วมมือจากประชาชนยิ่งขึ้น

สิทธิเลือกตั้ง

ในการพิจารณาว่าการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นไปตามหลักประชาธิปไตยหรือไม่ นั้น ประการหนึ่งจะพิจารณาได้จาก การให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแก่ประชาชนว่าทั่วถึง (Universal Suffrage) หรือไม่เพียงใด มีข้อจำกัดมากน้อยแค่ไหน การเลือกตั้งตามหลักประชาธิปไตยนั้นจะต้องให้สิทธิออกเสียงโดยไม่มีข้อจำกัด ตามหลักปรัชญาสากลว่าควยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ กล่าววว่า " ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสระภาพบรรดาที่ -

๑ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๔๘๘ และแก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑๖๔ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๕ มาตรา ๑๑ และมาตรา ๓๐

พรรณาไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยก ไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ ดังเช่น เชื้อชาติ
 ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น เฝ้าพันธู์แห่งชาติหรือสังคม
 ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอย่างอื่น...^๒ ยกเว้นข้อจำกัดที่เป็นพื้นฐานและที่รับรองกัน
 ทั่ว ๆ ไป เช่นการไม่ให้สิทธิเลือกตั้งแก่เด็ก, บุคคลวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้ที่ตองโทษ
 จำคุกมาแล้วและพ้นโทษยังไม่เกินกำหนดเวลาที่กำหนดไว้ นอกจากนั้นโดยอาศัยหลักการ
 ดังกล่าวข้างต้นแล้วไม่ควรจะมีข้อจำกัดแต่อย่างใด ^๓

การกำหนดสิทธิหรือออกเสียงเลือกตั้งและข้อจำกัดสิทธิหรือออกเสียงเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน
 พิจารณาได้จากมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๓
 แก้ไขเพิ่มเติมตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๘๘ และแก้ไข
 เพิ่มเติมตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๓๖๔ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งได้กำหนด
 คุณสมบัติของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านไว้ดังนี้

๑. มีสัญชาติไทย และบรรลุนิติภาวะแล้ว
๒. ไม่เป็นภิกษุสามเณร นักพรตหรือนักบวช
๓. ไม่เป็นคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ
๔. มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำในหมู่บ้านนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือน

การให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านดังกล่าว เป็นไปอย่างกว้างขวาง ข้อ
 จำกัดสิทธิที่กำหนดไว้มีน้อยมากและเป็นการจำกัดในเรื่องพื้นฐานสำคัญ ไม่ขัดต่อหลัก
 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด เหตุผลของข้อจำกัดสิทธิออกเสียงเลือกตั้งกำนัน
 ผู้ใหญ่บ้าน มีดังนี้

^๒ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ข้อที่ ๓ (๑) อ้างใน
 หยุค แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, คำบรรยายชั้นปริญญาโท
 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พระนคร; โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 ๒๕๑๓ หน้า ๓๕๕

^๓ หยุค แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕

๑. ข้อกำหนดเรื่องสัญชาติ เนื่องจากการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นกิจกรรมทางการเมืองภายในประเทศ สิทธิในการเลือกตั้งซึ่งเป็นสิทธิทางการเมืองจึงจำเป็นต้องสงวนไว้สำหรับคนที่มีสัญชาติไทยเท่านั้น คำว่า "มีสัญชาติไทย" หมายถึงสัญชาติไทยตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.๒๕๐๘ ซึ่งหมายถึง

- ๑.๑ ผู้เกิดโดยบิดาเป็นผู้มีสัญชาติไทยไม่ว่าเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย
- ๑.๒ ผู้เกิดนอกราชอาณาจักรไทย โดยมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทยแต่ไม่ปรากฏบิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย หรือบิดาไม่มีสัญชาติ
- ๑.๓ ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย เว้นแต่ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดามารดาเป็นคนต่างดาว และขณะที่เกิดบิดามารดาเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนทางทูตหรือเจ้าหน้าที่ในคณะผู้แทนทางทูต หรือหัวหน้าคณะผู้แทนกงสุลหรือเจ้าหน้าที่ในคณะผู้แทนกงสุล หรือพนักงาน หรือผู้เชี่ยวชาญขององค์การระหว่างประเทศ รวมตลอดถึงคนในครอบครัวซึ่งเป็นญาติอยู่ในความอุปการะหรือคนในซึ่งเดินทางจากต่างประเทศมาอยู่กับบุคคลดังกล่าว
- ๑.๔ หญิงต่างดาวซึ่งทำการสมรสกับผู้มีสัญชาติไทย อาจได้สัญชาติไทยโดยการยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามแบบวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง
- ๑.๕ โดยการแปลงสัญชาติเป็นไทย

๒. ข้อกำหนดในเรื่องอายุ การให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านกำหนดให้เฉพาะผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้วเท่านั้น ซึ่งหมายถึงบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป หรือบุคคลที่บรรลุนิติภาวะโดยการสมรส หากการสมรสนั้นได้กระทำเมื่อฝ่ายชายอายุ ๑๗ ปี และฝ่ายหญิงอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ การจำกัดสิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยกำหนดอายุบรรลุนิติภาวะเช่นนี้ ก็โดยเหตุผลที่ว่าบุคคลที่บรรลุนิติภาวะเป็นผู้ใหญ่ตามประสบการณ์มากพอสมควร มีความคิดมีเหตุผลและมีความยับยั้งชั่งใจพอในการใช้สิทธิเลือกตั้งคนดีเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งตามความเป็นจริงนั้นสิทธิในการเลือกตั้งซึ่งเป็นสิทธิในทางการเมืองไม่จำเป็นต้องให้เฉพาะ

๘ พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.๒๕๐๘, มาตรา ๗, ๘, ๙ และ ๑๐

๙ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช. ๒๔๗๘ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๐๕

บุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว แม้บุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะก็อาจใช้สิทธิทางการเมืองโดยบุคคล
ของได้ ๖

๓. ข้อจำกัดในเรื่องภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ กฎหมายได้กำหนดให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง
กำหนดผู้ใหญ่บ้านจะต้องมีภูมิลำเนาหรืออยู่ประจำในหมู่บ้านนั้นๆ มาแล้วไม่น้อยกว่า ๓ เดือน
ถึงแม้ว่าจะขัดกับหลักการเลือกตั้งทั่วไป (Universal Suffrage) ก็ตาม แต่ก็มี ความจำ
เป็นในแง่ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งใคร่จักคุ้นเคยกับผู้สมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน
ในระยะเวลาพอสมควร ซึ่งอาจจะนำมาเป็นแนวทางพิจารณาเลือกบุคคลที่เหมาะสมกับ
ตำแหน่งนั้นๆ ได้

สำหรับลักษณะของห้าม ๒ ประการ คือการไม่ให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแก่ผู้วิกลจริต
จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ และไม่ไหสิทธิเลือกตั้งแก่ภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชนั้น
เป็นลักษณะของห้ามที่โดยทั่วไปยอมรับ แม้ไว้ในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะไม่ได้
กล่าวถึงก็ตาม ทั้งนี้ควยเหตุผลที่ว่าคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ย่อมจะไม่มี
ความรู้สึกนึกคิดที่จะใช้สิทธิทางการเมือง และไม่ไหสิทธิเลือกตั้งแก่ภิกษุ สามเณร นักพรต
หรือนักบวชก็ควยเหตุผลที่ว่าพระหรือนักบวชเป็นคนของศาสนา จึงไม่ควรยุ่งเกี่ยวในทาง-
การเมืองการปกครอง ๗

การกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง

ตามหลักประชาธิปไตย ผู้ใดมีสิทธิเลือกตั้งผู้นั้นควรมีสติธรรมสมัครรับเลือกตั้งได้ ๘
แต่ในทางปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งสมาชิกสภาตำบล การเลือก
ตั้งประธานาธิบดีหรือการเลือกตั้งอื่นใดก็ตาม ย่อมจะต้องมีการกำหนดคุณสมบัติและมีข้อ
จำกัดคุณสมบัติของผู้ที่จะสมัครรับเลือกตั้ง ทั้งนี้เพื่อจะให้ไ้ผู้มีความรู้ความเหมาะสมเข้า
รับตำแหน่งนั้นๆ ตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นตำแหน่งที่สำคัญในทางการเมืองการปกครองตำแหน่งหนึ่ง

๖ หยุค แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, เรื่องเดิม, หน้า ๔๓๗

๗ หยุค แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, เรื่องเดิม, หน้า ๔๔๑

๘ หยุค แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, เรื่องเดิม, หน้า ๔๕๒

เพราะเป็นผู้ปกครองดูแลความสงบเรียบร้อยภายในเขตตำบลและหมู่บ้านที่รับผิดชอบ เป็น
เจ้าพนักงานตามกฎหมาย เป็นผู้นำและเป็นเหมือนตัวแทนของประชาชนในเขตปกครอง
ของตน ผู้ที่จะสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมและ
เป็นบุคคลที่มีความประพฤติดี ในปัจจุบันกฎหมายกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้
มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านไว้ดังนี้

๑. คุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน^๕

- ๑.๑ เป็นชายเจ้าบ้าน มีสัญชาติไทย
- ๑.๒ มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ แต่ไม่เกินหกสิบปีบริบูรณ์
- ๑.๓ มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำในหมู่บ้านนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน
- ๑.๔ เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองตามรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- ๑.๕ ไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวช
- ๑.๖ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ หรือวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ
หรือเป็นผู้ที่คยาเสพคึกให้โทษหรือไม่เป็นโรคตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
มหาดไทยประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา
- ๑.๗ ไม่เป็นข้าราชการประจำหรือข้าราชการส่วนท้องถิ่นหรือพนักงานส่วนท้องถิ่น
- ๑.๘ ไม่เป็นผู้มีชื่อเสียงในทางทุจริตหรือเสื่อมเสียในทางศีลธรรม
- ๑.๘ ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษไล่ออกหรือปลดออกฐานทุจริตต่อหน้าที่ราชการใน
องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาลหรือองค์การบริหารส่วน
ตำบลและยังไม่พ้นกำหนดเวลาสามปีนับแต่วันถูกไล่ออกปลดออก
- ๑.๑๐ ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่
เป็นโทษสำหรับความผิดที่ไต่กระทำโดยประมาทหรือความผิดหุ้โทษและ
ยังไม่พ้นกำหนดเวลาสามปีนับแต่วันพ้นโทษ
- ๑.๑๑ มีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าประโยคประถมศึกษาตอนต้น

๒. คุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งกำนัน ผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่ง

^๕ พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่, เรื่องเดิม, มาตรา ๑๒

กำนันจำกัดให้เฉพาะผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลนั้นเท่านั้น ๑๐ ไม่ได้ให้สิทธิแก่ประชาชนทั่วไปเหมือนตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งหมายความว่าบุคคลที่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งกำนันใดจะต้องมีคุณสมบัติของผู้มีสิทธิรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านอยู่ในเขตตำบล เหตุผลในการจำกัดสิทธิดังกล่าวให้เฉพาะผู้ใหญ่บ้าน อาจจะเป็นเพราะโดยลักษณะงานของกำนันมีขอบข่ายความรับผิดชอบสูงกว่าผู้ใหญ่บ้านและเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นต้นของผู้ใหญ่บ้าน บุคคลที่สามารถทำหน้าที่กำนันได้ก็ควรจะต้องเคยปฏิบัติงานในหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านมาก่อนประการหนึ่ง และในการจัดตั้งรากล้างกำนันผู้ใหญ่บ้านในตำบลหนึ่ง ๆ นั้นถือหลักว่า ในหมู่บ้านซึ่งเป็นภูมิลำเนาของกำนัน ให้กำนันปฏิบัติงานในหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านด้วย ไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านอีก ทั้งนี้เพราะนอกจากกำนันจะมีอำนาจหน้าที่ของตนโดยเฉพาะแล้ว กฎหมายยังให้กำนันมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านอีกด้วยประการหนึ่ง ๑๑

การดำเนินการเลือกตั้ง

๑. ผู้รับผิดชอบดำเนินการ การเลือกตั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านในกรณีตำแหน่งว่างหรือในกรณีเพิ่มตำบลหรือหมู่บ้านใหม่ จะต้องกระทำภายในระยะเวลา ๖๐ วัน และ ๑๕ วัน ตามลำดับนับตั้งแต่วันที่ทราบการวางนั้น กรมการอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ โดยกำหนดให้ตั้งคณะกรรมการเลือกตั้งขึ้นคณะหนึ่ง คณะกรรมการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านประกอบด้วย นายอำเภอหรือผู้รักษาราชการแทนนายอำเภอหรือผู้ที่นายอำเภอมอบหมายเป็นประธาน และกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในตำบลที่มีการเลือกตั้งอย่างน้อย ๑ คนเป็นกรรมการ ๑๒ ส่วนคณะกรรมการเลือกตั้งกำนันประกอบด้วยนายอำเภอหรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายเป็นประธาน และให้นายอำเภอแต่งตั้งกรรมการขึ้นเพื่อดำเนินการเลือกตั้ง และให้เชิญกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านตำบลอื่นในเขตอำเภอนั้นอย่างน้อยสองคนเป็นพยานรู้เห็นในการลงคะแนนและตรวจนับคะแนน ๑๓

๑๐ พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่, เรื่องเดิม, มาตรา ๓๐
 ๑๑ พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่, เรื่องเดิม, มาตรา ๓๔ ทวิ
 ๑๒ พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่, เรื่องเดิม, มาตรา ๑๓, ๑๕ (๒), ๓๐ และ ๓๒
 ๑๓ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. ๒๕๑๕

๒. การเตรียมการเลือกตั้ง การเตรียมการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากนายอำเภอจะต้องเตรียมการก่อนวันเลือกตั้งดังนี้^{๑๔}

๒.๑ จัดทำรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

๒.๒ เลือกและกำหนดสถานที่ทำการเลือกตั้ง เพื่อให้เหมาะสมและสะดวกในการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งของประชาชนในเขตหมู่บ้านหรือตำบล สถานที่ทำการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน โดยปกติให้มีเพียงหน่วยเลือกตั้งเดียว โดยใช้สถานที่สาธารณะ เช่น โรงเรียน หรือศาลาวัด สำหรับการกำหนดหน่วยเลือกตั้งกำนัน ตามปกติใช้เขตตำบลหนึ่งเป็นหน่วยเลือกตั้งหนึ่ง แต่ตำบลใดมีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเกินหนึ่งพันคน ให้กำหนดหน่วยเลือกตั้งในตำบลเพิ่มขึ้น โดยถือเกณฑ์จำนวนผู้เลือกตั้งหน่วยละไม่เกินหนึ่งพันคน เว้นแต่การแยกออกเป็นอีกหน่วยเลือกตั้งหนึ่งจะไม่สะดวกต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง แม้จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะเกินหนึ่งพันคนแต่ไม่เกินหนึ่งพันหกร้อยคนจะรวมเป็นหน่วยเลือกตั้งเดียวก็ได้ หรือถ้านายอำเภอเห็นว่าในตำบลนั้นการคมนาคมไม่สะดวก จะกำหนดหน่วยเลือกตั้งเพิ่มขึ้นโดยไม่คำนึงถึงจำนวนผู้เลือกตั้งก็ได้

๒.๓ จัดทำประกาศกำหนดวัน เวลา และหน่วยเลือกตั้ง เพื่อประกาศให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านทราบล่วงหน้า

๓. การสมัครรับเลือกตั้งและการตรวจสอบคุณสมบัติ

๓.๑ ผู้ใหญ่บ้าน การสมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านใช้วิธีให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเสนอชื่อ กล่าวคือก่อนการเลือกตั้ง ประธานกรรมการดำเนินการเลือกตั้งจะต้องชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเลือกตั้ง คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และคุณสมบัติของผู้มีสิทธิรับเลือกตั้งแก่ราษฎรที่มาประชุมเพื่อใช้สิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ณ หน่วยเลือกตั้งทราบและประกาศในที่ประชุมให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเสนอชื่อบุคคลที่เห็นสมควรเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนหนึ่งจะ

^{๑๔} ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. ๒๕๑๕, เรื่องเดียวกัน, ข้อ ๔, ๕, ๖ และ ๒๑

เสนอชื่อบุคคลที่เห็นสมควรได้เพียงหนึ่งคนและต้องมีผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนอื่นรับรองอีกอย่างน้อยสามคน ให้คณะกรรมการเลือกตั้งตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ถูกเสนอชื่อทุกคน หากคนใดขาดคุณสมบัติ คณะกรรมการจะต้องแจ้งให้ประชุมทราบแล้วคัดชื่อออก ให้คงเหลือแต่เฉพาะผู้ที่มีคุณสมบัติถูกต้องเท่านั้น อีกประการหนึ่งผู้ถูกเสนอชื่อจะต้องอยู่ปรากฏตัวในที่ประชุมตลอดเวลาแห่งการเลือกตั้ง คณะกรรมการเลือกตั้งจะต้องสอบถามความสมัครใจของผู้ยื่นชื่อย ถ้าไม่สมัครใจให้ขอลถอนชื่อต่อคณะกรรมการเลือกตั้ง

๓.๒ กำนัน เนื่องจากตำแหน่งกำนันให้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งได้เฉพาะผู้ใหญ่บ้าน ก่อนจะทำการเลือกตั้งกำนันหากปรากฏว่าในตำบลนั้นหมู่บ้านใดตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลงหรือยังไม่ใครทำการเลือกตั้ง จะต้องทำการเลือกตั้งตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านแทนตำแหน่งว่างเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อให้โอกาสแก่ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในเขตตำบลนั้นมีโอกาสในการสมัครเลือกตั้งตำแหน่งกำนันเท่าเทียมกัน ผู้ใหญ่บ้านคนใดประสงค์จะสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งกำนันจะต้องยื่นใบสมัครตามแบบที่กำหนดไว้โดยตรงต่อนายอำเภอตามวันเวลาที่นายอำเภอประกาศรับสมัคร เมื่อนายอำเภอตรวจสอบคุณสมบัติว่ามีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งแล้ว จะประกาศรายชื่อพร้อมหมายเลขประจำตัวใหญ่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งทราบก่อนวันเลือกตั้ง

จากระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการเลือกตั้งดังกล่าว ยังมีข้อบกพร่องซึ่งก่อให้เกิดปัญหาและความยุ่งยากในการปฏิบัติหลายประการ ได้แก่

๑. ในเรื่องระยะเวลาการดำเนินการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งกำหนดให้ทำการเลือกตั้งภายใน ๑๕ วัน นับตั้งแต่นายอำเภอทราบการวาง และจะต้องประกาศกำหนดเวลาและสถานที่เลือกตั้งให้ประชาชนทราบไม่น้อยกว่า ๗ วันก่อนทำการเลือกตั้ง ในทางปฏิบัติแล้ว การเตรียมการนับตั้งแต่การทำบัญชีผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การสำรวจและกำหนดหน่วยเลือกตั้ง จนกระทั่งจัดทำประกาศกำหนดวันเวลาและหน่วยเลือกตั้ง จะต้องกระทำให้เสร็จโดยใช้เวลาไม่เกิน ๘ วัน ซึ่งนับว่าเป็นเวลาน้อยและกระชั้นชิด หากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลงพร้อม ๆ กันหลายตำแหน่ง ทางกรมการอำเภอผู้รับผิดชอบอาจจะดำเนินการไม่ทันได้

การแจ้งให้ประชาชนทราบว่า จะทำการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนั้น ๆ โดยใช้ประกาศของทางอำเภอเพียงแผนเดียว ขาดการกระตุ้นชักชวนหรือประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการอื่น ๆ และใช้เวลาเพียง ๗ วัน ทำให้โอกาสที่ประชาชนจะทราบว่ามีกรเลือกตั้งโดยทั่วถึงกัน และกระตุ้นร้อนที่จะมาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งน้อยลง

๒. การทำบัญชีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ทั้งการเลือกตั้งกำนันและการเลือกตั้ง
 ผู้ใหญ่บ้าน ทำไว้เพื่อคณะกรรมการไขว่ประกอบในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น ตาม
 ระเบียบปฏิบัติไม่ได้กำหนดให้นายอำเภอ หรือคณะกรรมการนำบัญชีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง
 ไปประกาศล่วงหน้าให้ประชาชนในเขตการเลือกตั้งทราบ แต่ให้ชี้แจงประกาศต่อผู้มาชุมนุม
 ในวันเลือกตั้ง ประชาชนจึงไม่ทราบวาทันทีว่ามีสิทธิเลือกตั้งหรือไม่ จะทราบก็ต่อเมื่อมาชุมนุม
 บริเวณหน่วยเลือกตั้งในวันเลือกตั้งเท่านั้น ซึ่งนับว่าเป็นข้อบกพร่องประการหนึ่ง หากได้มีการ
 การประกาศบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้ทราบล่วงหน้าในระยะเวลาพอสมควร จะทำให้
 ประชาชนทราบสิทธิของตน โอกาสจะมาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งจะมีมากกว่าการประกาศ
 ในวันเลือกตั้ง

นอกจากนี้ การประกาศบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งล่วงหน้า ยังมีผลต่อการตรวจ
 สอบรายชื่อและคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เพราะในบางกรณีมีผู้ประสงค์จะใช้สิทธิเลือกตั้ง
 แต่ไม่มีชื่อในบัญชีรายชื่อ หรือมีชื่อในบัญชีแต่ขาดคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บุคคลนั้นจะได้
 เตรียมหลักฐานไว้แสดงต่อคณะกรรมการเลือกตั้ง เพื่อสามารถใช้สิทธิเลือกตั้งได้

๓. การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านใช้วิธีให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เสนอชื่อบุคคลที่ตนเห็นสมควร เข้า
 แข่งขันแทนการรับสมัครล่วงหน้าก่อให้เกิดปัญหาและขัดกับหลักการเลือกตั้งหลายประการ ได้แก่

๓.๑ เกิดปัญหาผู้ถูกเสนอชื่อไม่เต็มใจเข้าแข่งขันเลือกตั้ง ถึงแม้จะให้โอกาส
 ดอนตัวใดแต่ก็ทำให้เสียเวลาการเลือกตั้ง

๓.๒ ในกรณีที่ผู้ถูกเสนอชื่อเป็นผู้มีอิทธิพลหรือผู้ที่ประชาชนส่วนมากเกรงอกเกรง
 ใจ ทำให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่กล้าเสนอชื่อบุคคลอื่นเข้าแข่งขัน หรืออาจจะ
 เสนอชื่อแต่ผู้ถูกเสนอชื่อก็จะถอนตัวไม่กล้าแข่งขัน ในกรณีเช่นนี้จึงมักมี
 ผู้ถูกเสนอชื่อเพียงคนเดียว ซึ่งตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วย
 การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ถือว่าให้ผู้ที่ถูกเสนอชื่อเพียงคนเดียวนั้นเป็นผู้
 ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านได้โดยไม่ต้องทำการเลือกตั้ง^{๑๕} ซึ่งเป็นการ
 ขัดกับเจตนารมณ์แท้จริงของการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน

^{๑๕} ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. ๒๕๑๕
 เรื่องเดียวกัน, ข้อ ๘

- ๓.๓ การใช้วิธีการเสนอชื่อในวันเลือกตั้ง ถึงแม้ว่าจะมีผู้ถูกเสนอชื่อหลายคนก็ตาม แต่ละคนก็ไม่มีโอกาสชี้แจงแนวความคิดและแนวนโยบายของตนให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งทราบได้ เพราะหลังจากเสนอชื่อและคณะกรรมการเลือกตั้งพิจารณาคุณสมบัติแล้วก็จะทำการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเลยในทันที ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมักจะเลือกเพราะความคุ้นเคยเป็นส่วนตัว หรือความเกรงอกเกรงใจมากกว่าเลือกนโยบายหรือคุณสมบัติอย่างอื่น
- ๓.๔ ก่อให้เกิดปัญหาในการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ถูกเสนอชื่อเข้าแข่งขันรับเลือกตั้งในกรณีคณะกรรมการเลือกตั้งเกิดความสงสัย หรือผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนอื่น ๆ เรียกร้องให้ตรวจสอบคุณสมบัติ ทั้งนี้เพราะผู้ถูกเสนอชื่อไม่ได้จัดเตรียมหลักฐานไวล่วงหน้าเพื่อแสดงต่อคณะกรรมการ

การลงคะแนนเสียงและการนับคะแนนเสียง

๑. การลงคะแนนเสียง

การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกำหนดและผู้ใหญ่บ้านมีขอแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านใหญ่กระทำโดย ๒ วิธี คือการลงคะแนนเสียงโดยเปิดเผย และการลงคะแนนเสียงโดยวิธีลับ ตามปกติให้กระทำโดยเปิดเผย เว้นแต่ที่ประชุมผู้มีสิทธิเลือกตั้งฝ่ายข้างมากร้องขอให้กระทำโดยวิธีลับ ส่วนการเลือกตั้งกำหนดใช้วิธีการลงคะแนนเสียงโดยวิธีลับเพียงวิธีเดียว ๑๖

๑.๑ การลงคะแนนเสียงโดยเปิดเผย กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดระเบียบวิธีการไว้ดังนี้คือ ให้กระทำโดยการแจกแจงสถานที่ประชุมออกเป็น ส่วน ๆ ให้มีจำนวนเท่ากับ ผู้แข่งขันรับเลือกตั้ง แต่ละส่วนมีระยะห่างกันพอสมควร เท่าที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งของแต่ละส่วน จะไม่ปะปนกันหรือยากแก่การตรวจนับ ให้กำหนดว่าส่วนใดเป็นของผู้ถูกเสนอชื่อคนใด โดย จัดให้ป้ายเขียนชื่อผู้เข้าแข่งขันรับเลือกตั้งแต่ละคนไว้ประจำทุกส่วนให้เห็นได้ชัด แล้วประธาน คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศให้ที่ประชุมผู้มีสิทธิเลือกตั้งทราบว่า ผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนใดประสงค์

๑๖ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. ๒๕๑๕

จะเลือกตั้งผู้ถูกเสนอชื่อคนใดให้เดินเข้าไปประจำอยู่ในส่วนที่มีชื่อของผู้ที่ตนประสงค์จะเลือกตั้ง เมื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งใดแยกย้ายกันเข้าไปประจำอยู่ในส่วนของผู้ที่ตนประสงค์จะเลือกตั้งเรียบร้อยแล้ว ให้ประธานคณะกรรมการเลือกตั้งประกาศในที่ประชุมผู้มีสิทธิเลือกตั้งในแต่ละส่วนทราบอีกครั้งหนึ่งว่าส่วนไหนเป็นของผู้ถูกเสนอชื่อคนใด เพื่อให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งตรวจสอบว่าใครเข้าไปอยู่ในส่วนที่ตนประสงค์จะเลือกตั้งหรือไม่ แล้วจึงนับคะแนนเสียง

๑.๒ การลงคะแนนเสียงโดยวิธีลับ กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดวิธีการลงคะแนนเสียงโดยวิธีลับในการเลือกตั้งกำนันและการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านให้ดำเนินการเหมือนกันโดยอนุโลม ^{๑๗} กล่าวคือให้คณะกรรมการเลือกตั้งเรียกชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งตามบัญชีรายชื่อที่ใครทำไว้และใครตรวจสอบแล้ว โดยให้ออกมาแสดงตัวเป็นรายบุคคล แล้วคณะกรรมการจะมอบบัตรเลือกตั้งและหมายเลขประจำตัวผู้ถูกเสนอชื่อเข้ารับเลือกตั้ง หรือผู้สมัครรับเลือกตั้งแล้วแต่กรณีหนึ่งซึก หากผู้มีสิทธิเลือกตั้งประสงค์จะเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใด ก็ให้ปิดหมายเลขประจำตัวของผู้นั้นในบริเวณ "ที่ปิดหมายเลข" ในบัตรเลือกตั้ง แล้วนำบัตรเลือกตั้งนั้นใส่ในภาชนะใส่บัตรที่ซึ่งคณะกรรมการเลือกตั้งจัดไว้ทันที ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งได้ใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแล้ว คณะกรรมการเลือกตั้งจะท้องหมายเลขในบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งไว้เป็นหลักฐาน

การกำหนดหมายเลขผู้สมัครรับเลือกตั้งในกรณีเลือกตั้งกำนัน นายอำเภอซึ่งเป็นผู้รับสมัคร จะกำหนดหมายเลขเรียงตามลำดับก่อนหลังการสมัคร ส่วนการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนั้นใช้วิธีการให้ผู้ถูกเสนอชื่อเข้ารับเลือกตั้งจับสลากเลขหมายประจำตัวในวันเลือกตั้ง ก่อนจะทำการลงคะแนนเสียง และให้ประธานกรรมการเลือกตั้งประกาศให้ประชุมทราบและให้เขียนชื่อนามสกุลและหมายเลขประจำตัวของแต่ละคนบนกระดานคำไว้ในที่เลือกตั้ง

ลักษณะบัตรเลือกตั้งใช้กระดาษสีขาว กว้างสิบเซ็นติเมตรยาวสิบเซ็นติเมตร ด้านนอกมีข้อความว่า "บัตรเลือกตั้ง" และประทับตราประจำตำแหน่งนายอำเภอท้องที่ คาน ในใช้สำหรับปิดหมายเลขประจำตัวและมีข้อความว่า "ที่ปิดหมายเลข"

^{๑๗} ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. ๒๕๑๕, เรื่องเดียวกัน, ข้อ ๒๒

เลขหมายประจำตัว ใช้เลขไทยและจุดเครื่องหมายซึ่งมีค่าเดียวกันไปเรียงตามลำดับตั้งแต่เลขหนึ่งเป็นต้นไป อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดสี่ เซ็นติเมตรบนกระดาษสีขาวหรือคอนกรีตขาว ภายในกรอบแบ่งออกเป็นสองส่วนมีขนาดเท่ากัน โดยมีเส้นแบ่งทอนบนเป็นเลขไทย ตอนล่างเป็นจุดเครื่องหมาย

ตามหลักการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีความมุ่งหมายที่สำคัญคือ ให้การเลือกตั้งไปโดยบริสุทธิ์ ประชาชนมีอิสระเสรีในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งของตน^{๑๘} ในการเลือกตั้งจะใช้วิธีการลงคะแนนเสียงวิธีใดนั้นจึงขึ้นอยู่กับว่าวิธีไหนจะทำให้การเลือกตั้งเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์และประชาชนมีอิสระเสรีในการออกเสียงมากกว่ากัน

วิธีลงคะแนนเสียงโดยวิธีลับ ในทางปฏิบัติจะทำให้การเลือกตั้งเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ และผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งมีอิสระในการลงคะแนนเสียงมากกว่าวิธีการลงคะแนนเสียงโดยเปิดเผย เพราะการลงคะแนนเสียงโดยวิธีลับนั้น จะต้องจัดให้มีสถานที่ที่มิดชิดสำหรับราษฎรจะไปลงคะแนนเสียง ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งต้องการลงคะแนนเสียงให้ผู้ใดก็สามารถลงคะแนนเสียงให้ผู้นั้นได้ตามที่ต้องการได้โดยเสรี เป็นการป้องกันการใช้อิทธิพลการข่มขู่ บีบบังคับหรือการให้สินจ้างรางวัลลงคะแนนเสียงแก่ผู้นั้นผู้นี้ได้ เพราะจะลงคะแนนเสียงให้ผู้ใดก็ได้ ไม่มีใครรู้เห็น

สำหรับการลงคะแนนเสียงโดยวิธีเปิดเผยนั้น แม้จะเป็นวิธีการที่สะดวก ประหยัดเวลาและประหยัดงบประมาณค่าใช้จ่ายก็ตาม แต่เป็นวิธีการที่ผู้นั้นสามารถตรวจสอบได้ว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งลงคะแนนเสียงให้ผู้ใด ในกรณีที่ผู้ลงคะแนนเสียงรับสินบนหรือถูกข่มขู่ หรือถูกใช้อิทธิพลบีบบังคับให้ลงคะแนนเสียงให้แก่บุคคลใดไว้ ก็จะต้องลงคะแนนเสียงตามที่รับสินบน หรือถูกข่มขู่ หรือถูกใช้อิทธิพลบีบบังคับนั้น หรือแม้จะไม่ได้รับสินบน หรือถูกอิทธิพลบีบบังคับก็ตาม แต่จากความเกรงใจหรือเกรงกลัวอิทธิพลของบุคคลผู้จะเสียประโยชน์ก็อาจจะทำให้ผู้มีสิทธิออกเสียงไม่กล้าลงคะแนนเสียง หรือลงคะแนนเสียงโดยฉันทามติหรือโดยชอบใจ โดยสรุปแล้วการลงคะแนนเสียงวิธีเปิดเผยนอกจากผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งไม่มีอิสระเสรีต่อการใช้สิทธิของตนแล้ว ยังอาจทำให้การเลือกตั้งไม่เป็นไปโดยบริสุทธิ์โดยง่ายอีกด้วย

^{๑๘} หยุค แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, เรื่องเดิม, หน้า

การเลือกตั้งผู้ใหญบาน ตามปรกติกำหนดให้ใช้วิธีการลงคะแนนเสียงโดยเปิดเผย นั้น จึงเป็นการเปิดโอกาสให้มีการใช้อิทธิพลบีบบังคับได้โดยง่าย ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่มีอิสระในการลงคะแนนเสียง ซึ่งเป็นการขัดต่อหลักการและเจตนาของการเลือกตั้ง ในระบอบประชาธิปไตยในแง่ความบริสุทธิ์ในการเลือกตั้ง

๒. การนับคะแนนเสียง

การเลือกตั้งกำนันและผู้ใหญบานใช้หลักการนับคะแนนเสียงเหมือนกัน กล่าวคือผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนหนึ่งให้นับเป็นหนึ่งคะแนน ซึ่งเป็นไปตามหลักการเลือกตั้งอย่างเสมอภาค (Equal Suffrage) อันเป็นหลักที่สำคัญในระบบประชาธิปไตย เพราะการให้คนหนึ่งมีคะแนนเสียงหนึ่งคะแนน และคะแนนเสียงทุกเสียงมีน้ำหนักเท่ากัน เท่ากับเป็นการให้สิทธิเสรีภาพแก่บุคคลเท่าเทียมกันโดยไม่คำนึงถึงสิทธิพิเศษอย่างหนึ่งอย่างใด^{๑๘}

ในกรณีที่ใช้วิธีการลงคะแนนเสียงโดยเปิดเผย ซึ่งเป็นวิธีการที่ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งแยกย้ายเข้าไปประจำอยู่ในส่วนของผู้ที่ตนประสงค์จะเลือก การนับคะแนนเสียงจึงนับจำนวนคนที่เข้าไปประจำในแต่ละส่วน สำหรับในกรณีที่ใช้วิธีการลงคะแนนเสียงโดยวิธีลับ นับคะแนนจากบัตรเลือกตั้งแยกตามหมายเลขประจำตัวของผู้สมัคร

การนับคะแนนจากบัตรเลือกตั้ง หากปรากฏว่ามีบัตรเลือกตั้งเกินกว่าจำนวนผู้มาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง คณะกรรมการเลือกตั้งต้องจัดให้มีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งใหม่ทันที แต่ถาจำนวนบัตรเลือกตั้งเท่ากันหรือน้อยกว่าจำนวนผู้มาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ถือว่าการเลือกตั้งนั้นสมบูรณ์ เงื่อนไขเช่นนี้จะต้องประกาศชี้แจงในที่ประชุมผู้มีสิทธิเลือกตั้งทราบล่วงหน้าก่อนทำการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ในกรณีที่บัตรเสีย คณะกรรมการทุกคนจะต้องลงลายมือสลักหลังกำกับว่าเป็นบัตรเสียและให้แยกออกไว้เป็นส่วนหนึ่ง ห้ามไม่ให้บัตรเสียเป็นคะแนน บัตรเลือกตั้งที่ถือว่าเป็นบัตรเสียหมายถึงบัตรซึ่งไม่ใช่คณะกรรมการเลือกตั้งจัดทำขึ้น บัตรที่ปิดหมายเลขเกินกว่าหนึ่งหมายเลข หรือบัตรที่ไม่ได้ปิดหมายเลข^{๒๐}

^{๑๘} หยุค แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, เรื่องเดิม, หน้า

^{๒๐} ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญบาน พ.ศ. ๒๕๑๕

๓. การตัดสินผลการเลือกตั้ง

เนื่องจากตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านมีตำแหน่งเดียวในเขตตำบลและหมู่บ้านหนึ่งไม่ว่าจะใช้วิธีการลงคะแนนเสียงโดยวิธีใด การตัดสินผลเลือกตั้งให้หลักว่าคนที่ได้คะแนนสูงสุดเพียงคนเดียวเป็นผู้ได้รับการเลือกตั้ง

ในกรณีที่ผู้รับเลือกตั้งได้รับคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ตัดสินผลการเลือกตั้งโดยการจับสลาก ในทางปฏิบัติก่อนจะจับสลากให้ประธานคณะกรรมการเลือกตั้งให้ผู้ที่ได้รับคะแนนเสียงเท่ากันตกลงกันเสียก่อนว่าจะให้ผู้ใดเป็นผู้จับสลากก่อนหลัง แล้วให้จัดทำสลากขนาดกว้างยาวเท่ากันมีจำนวนเท่ากับจำนวนผู้ได้รับคะแนนเสียงเท่ากัน โดยเขียนข้อความว่า "เป็นผู้ได้รับเลือกตั้ง" เพียงบัตรเดียว นอกนั้นเขียนข้อความว่า "ไม่ได้รับการเลือกตั้ง" โดยให้คณะกรรมการเลือกตั้งลงชื่อกำกับทุกบัตรสลาก

การควบคุมและการคัดค้านการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน นอกจากจะมีคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยนายอำเภอหรือผู้แทนนายอำเภอมอบหมายเป็นประธาน และกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านซึ่งเปรียบเสมือนผู้แทนของราษฎรอย่างน้อย ๑ คนเป็นผู้ดำเนินการเลือกตั้งแล้ว ในกรณีใช้การเลือกตั้งโดยวิธีลับยังเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าควบคุมการเลือกตั้งอีกด้วย กล่าวคือให้สิทธิแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเสนอบุคคลซึ่งเห็นว่าเป็นที่เคารพและเชื่อถือของราษฎรในหมู่บ้านและไม่ใช่นายสมัครรับเลือกตั้งอย่างน้อย ๒ คน เป็นผู้แทนเพื่อดูการดำเนินการเลือกตั้งอย่างใกล้ชิด คณะกรรมการจะต้องจัดที่ให้ผู้แทนดังกล่าวอยู่ในลักษณะที่สามารถเห็นการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเลือกตั้งได้โดยชัดเจน ผู้แทนของที่ประชุมมีสิทธิทักท้วงการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเลือกตั้งได้เมื่อเห็นว่าปฏิบัติไม่ชอบ และหากมีการทักท้วงการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเลือกตั้งให้คณะกรรมการเลือกตั้งพิจารณาและชี้ขาด และชี้แจงให้ผู้ทักท้วงทราบ ในกรณีเช่นนี้คณะกรรมการเลือกตั้งจะต้องบันทึกรายละเอียดและลงลายมือชื่อกำกับทุกคนพร้อมด้วยผู้ทักท้วง^{๒๑} สำหรับการเลือกตั้งกำนันยังมีมาตรการในการควบคุมการเลือกตั้งเพิ่มเติมจากการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กล่าวคือกำหนดให้เชิญกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลอื่นในอำเภอนั้นอย่างน้อย

^{๒๑} ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. ๒๕๑๕

สองคนมาเป็นพยานให้เห็นในการลงคะแนนและตรวจนับคะแนนอีกด้วย

การยินยอมให้ราษฎรส่งตัวแทนเข้าสังเกตการเลือกตั้งและทักท้วงการปฏิบัติงานของกรรมการเลือกตั้งได้ นับว่าสอดคล้องกับหลักการเลือกตั้งอย่างแท้จริง (Genuine Election) ซึ่งเป็นหลักที่สำคัญของการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการแสดงถึงเจตนาที่จะให้มีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม^{๒๒} อย่างไรก็ตามในระเบียบการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านไม่ได้กำหนดไว้อย่างแน่ชัดถึงกระบวนการในการคัดค้านเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ ในกรณีการเลือกตั้งไม่เป็นไปด้วยความยุติธรรมและไม่ไต่กลางถึงองค์การยุติธรรมซึ่งทำหน้าที่เป็นศาลวินิจฉัยเกี่ยวกับการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านไว้โดยเฉพาะ แต่ในทางปฏิบัติเสียสิทธิหรือผู้เสียหายอันเกิดจากการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ก็สามารถฟ้องร้องไต่ถามประมวลกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายอาญาในศาลยุติธรรม

ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง

โดยทั่วไปหลักเกณฑ์การอยู่ในตำแหน่ง นิยมใช้ ๒ ระบบ คือ การอยู่ในตำแหน่งโดยถืออายุเป็นเกณฑ์ และการอยู่ในตำแหน่งตามวาระ การจะนำระบบไหนมาใหม่ก็จะพิจารณาจากวิธีการสรรหาบุคคลเขาดำรงตำแหน่งนั้นๆ กล่าวคือถ้าเป็นตำแหน่งที่ไ้มาโดยการคัดเลือกและแต่งตั้ง มักจะใช้ระบบการอยู่ในตำแหน่งโดยถืออายุเป็นเกณฑ์ เช่น ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ เป็นต้น ถ้าตำแหน่งไหนไ้มาโดยประชาชนเลือกตั้ง มักจะใช้ระบบการอยู่ในตำแหน่งตามวาระ (Term) ไ้แก่ ตำแหน่งทางการเมือง เช่น ประธานาธิบดี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล ฯลฯ

สำหรับการอยู่ในตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านนั้น มีลักษณะแตกต่างจากการอยู่ในตำแหน่งอื่นใด กล่าวคือกำนันผู้ใหญ่บ้านไ้มาโดยประชาชนเลือกตั้ง แต่ใช้ระบบการอยู่ในตำแหน่งโดยถืออายุเป็นเกณฑ์ แต่เดิมกำนันผู้ใหญ่บ้านเมื่อได้รับเลือกตั้งแล้ว สามารถอยู่ในตำแหน่งไ้ตลอดชีวิต ต่อมาไ้มีการแก้ไขวิธีการไ้มาซึ่งตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านจากการเลือกตั้งเป็นวิธีการคัดเลือกและแต่งตั้งแทนตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๖ ไ้กำหนดการอยู่ในตำแหน่งโดยถืออายุเป็นเกณฑ์ คือกำหนดอายุชั้นสูงไว้ ๖๐ ปี -

^{๒๒} หุยกต์ แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๕

บริบูรณ์ และต่อมาได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๕ ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านได้มาโดยการเลือกตั้ง และอยู่ในตำแหน่งใดตลอดชีวิตอีกครั้งหนึ่ง เพิ่งจะมาแก้ไขครั้งสุดท้ายโดยประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๓๖๔ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านได้มาโดยประชาชนเลือกตั้งโดยตรง และกำหนดอายุขิ้นสูงของการอยู่ในตำแหน่งไว้ ๖๐ ปีบริบูรณ์

ตามหลักการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนจะต้องมีสิทธิเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้เป็นครั้งคราว โดยจะต้องกำหนดวาระละ ๓ - ๕ ปี เมื่อหมดวาระดังกล่าวแล้ว ผู้ได้รับเลือกตั้งจะต้องมาเสนอตัวให้ประชาชนได้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ว่าสมควรจะอยู่ในตำแหน่งต่อไปอีกวาระหนึ่งหรือไม่ หากไม่เห็นสมควรก็ต้องออกจากตำแหน่งไป บุคคลอื่นหรือคณะอื่นที่ประชาชนส่วนใหญ่เห็นชอบควายจะเข้ารับตำแหน่งหน้าที่แทน เป็นการแสดงถึงการเป็นเจ้าของอำนาจในทางการเมืองที่สามารถเปลี่ยนตัวผู้ปกครองในตรงับเจตน์จำนงของตนได้ นอกจากนี้ยังมีผลดีในแง่ใดตรวจสอบผลงาน ความสามารถของผู้ปกครองในตำแหน่งนั้น ๆ เป็นครั้งคราว และป้องกันการผูกขาดอำนาจในการปกครองของผู้ปกครองได้อีกด้วย ^{๒๓}

การที่ตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน เมื่อได้รับเลือกตั้งจากประชาชนแล้ว สามารถอยู่ในตำแหน่งใดจนกระทั่งเกษียณอายุ ๖๐ ปีบริบูรณ์ โดยไม่มีระยะกำหนดเวลาเป็นวาระ เช่น ๔ ปี หรือ ๕ ปี จึงเป็นการขัดกับหลักการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยดังกล่าว

สำหรับผลของการที่กำนันผู้ใหญ่บ้านอยู่ในตำแหน่งใดจนกระทั่งเกษียณอายุ โดยไม่กำหนดวาระการอยู่ในตำแหน่งซึ่งมีต่อการปฏิบัติงาน ได้มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้หลายประการ มีทั้งข้อดีและข้อเสียต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ดังนี้

ข้อดี ฐานะของกำนันผู้ใหญ่บ้านฐานะหนึ่งมีลักษณะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ทางราชการได้มอบหมายให้ปฏิบัติงานประจำหลายอย่าง เช่นงานเกี่ยวกับภาษีบำรุงท้องที่ งานทะเบียนราษฎร และมีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในตำบลและหมู่บ้าน

^{๒๓} กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕ หน้า ๖

ซึ่งเป็นลักษณะงานที่จะต้องอาศัยเวลาและความชำนาญ หากได้อยู่ในตำแหน่งในระยะเวลายาวนาน หรือมีการเปลี่ยนตัวบุคคลอยู่เสมอ ๆ อาจก่อให้เกิดความเสียหายหรือความลาช้าย่างยากต่อการปฏิบัติงานได้ นอกจากนั้นการให้อยู่ในตำแหน่งเป็นวาระซึ่งเป็นลักษณะของตำแหน่งทางการเมืองจะทำให้กำหนดผู้ใหญ่มุ่งแต่การหาเสียง งานบางอย่างอาจจะหย่อนไป เช่นการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ^{๒๔}

ข้อเสีย นอกจากขัดกับหลักการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยแล้ว การอยู่ในตำแหน่งโดยถืออายุเป็นเกณฑ์ ยังมีผลกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้านในแง่การขาดความกระตือรือร้นเพราะไม่มีคู่แข่ง และมีผลเสียในแง่เปิดโอกาสคนอื่นที่มีความสามารถกว่าเขามาทำหน้าที่ นอกจากนั้นการอยู่ในตำแหน่งจนกระทั่งเกษียณอายุ ยังเปิดโอกาสให้สร้างอิทธิพลและผูกขาดอำนาจในการปกครองได้ ^{๒๕}

นอกจากนี้การที่ไม่ได้กำหนดวาระของการอยู่ในตำแหน่ง นาน ๆ จะมีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านสักครั้ง อาจทำให้ประชาชนขาดความรู้สึกรู้สึกสนใจและขาดความกระตือรือร้นในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งของตน ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย

การออกจากตำแหน่ง

การออกจากตำแหน่งของกำนันผู้ใหญ่บ้าน จะแยกพิจารณาเป็น ๒ นัยคือการออกจากตำแหน่งที่ไม่ใช่โทษทางวินัย ซึ่งเป็นการใช้อำนาจทางปกครองของผู้บังคับบัญชา และการออกจากตำแหน่งซึ่งเป็นโทษทางวินัย

^{๒๔} สําราย พึ่งประสิทธิ์, การปรับปรุงกำนันผู้ใหญ่บ้านในส่วนที่เกี่ยวกับคุณสมบัติการเลือกตั้ง ระยะเวลายู่ในตำแหน่งและการออกจากตำแหน่ง, เอกสารวิจัยการปฏิบัติงานเสนอต่อวิทยาลัยปกครอง, โรเนียวเย็บเล่ม, ๒๕๑๗. หน้า ๒๐

^{๒๕} อุตัย หิรัญโคต, "ระบบกำนันผู้ใหญ่บ้านกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย" เทศาภิบาล, (ปีที่ ๒๓ เล่มที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๑), พระนคร; โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, ๒๕๑๑ หน้า ๘๒๐

๑. การออกจากตำแหน่งที่ไม่ใช่โทษทางวินัย

๑.๑ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะต้องออกจากตำแหน่งด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

ไปนี้ ๒๖

๑.๑.๑ ขาดคุณสมบัติหรือเข้าลักษณะต้องห้ามของการเป็นผู้ใหญ่บ้าน

๑.๑.๒ ตาย

๑.๑.๓ ใ้ได้รับอนุญาตให้ลาออก

๑.๑.๔ หมูบ้านที่ปกครองถูกยุบ

๑.๑.๕ ไปเสียจากหมู่บ้านที่ตนปกครอง เกินสามเดือน

๑.๑.๖ ราชกรผู้มึลัทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนั้นมีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งจำนวนรองขอให้ออกจากตำแหน่ง

๑.๑.๗ ผู้วาราชการจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่งเมื่อไ้สอบสวนเห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติหรือความสามารถไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง

๑.๒ กำนัน กำนันต้องออกจากตำแหน่งด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังนี้

๑.๒.๑ เมื่อต้องออกจากผู้ใหญ่บ้าน

๑.๒.๒ ใ้ได้รับอนุญาตให้ลาออก

๑.๒.๓ ยุบตำบลที่ปกครอง

๑.๒.๔ เมื่อผู้วาราชการจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่งเพราะพิจารณาเห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติหรือความสามารถไม่พอแก่ตำแหน่ง

๑.๒.๕ ต้องถูกปลดหรือไล่ออกจากตำแหน่ง

๒. การออกจากตำแหน่งซึ่ง เป็นโทษทางวินัย

ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๗๖ ไ้กำหนดให้กำนันผู้ใหญ่บ้านอยู่ในระเบียบวินัยและใ้รับโทษทางวินัย เช่นเดียวกับข้าราชการพลเรือนและยังใ้ใช้อยู่จนปัจจุบันนี้ โดยมีข้อความดังนี้

"มาตรา ๖๑ ทวิ กำนันผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลต้องรักษาวินัยโดยเคร่งครัดอยู่เสมอ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าผู้นั้นกระทำความผิดต้องได้รับโทษ

วินัยและโทษคดีวินัยให้ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนโดยอนุโลมอำนาจการลงโทษกำนันผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบล ให้เป็นไปดังนี้

๑. กำนันมีอำนาจลงโทษภาคทัณฑ์ผู้ใหญ่บ้าน
๒. นายอำเภอมีอำนาจลงโทษกำนันผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลดังนี้
 - ก. ลดอันดับเงินเดือนไม่เกินหนึ่งอันดับ
 - ข. ตัดเงินเดือนโดยเทียบในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นหัวหน้าแผนกกับผู้กระทำความผิดชั้นเสมียนพนักงาน ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน
 - ค. ลงโทษภาคทัณฑ์

เมื่อกำนันผู้ใหญ่บ้านคนใดถูกฟ้องในคดีอาญา เว้นแต่คดีความผิดในลักษณะฐานลหุโทษหรือความผิดอันใดกระทำให้โดยประมาท หรือมีกรณีที่ต้องหาว่าทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง ถูกสอบสวนเพื่อไล่ออกหรือปลดออก ถ้านายอำเภอเห็นว่าจะคงให้อยู่ในตำแหน่งจะเป็นการเสียหายแก่ราชการจะสั่งให้พักหน้าที่ก็ได้ แล้วรายงานให้ข้าหลวงประจำจังหวัดทราบ การสั่งให้กลับเข้ารับหน้าที่ตลอดถึงการวินิจฉัยว่าจะควรจ่ายเงินเดือนระหว่างพักให้เพียงพอหรือไม่ ให้ข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นผู้พิจารณาตั้ง อนุโลมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน

๓. ข้าหลวงประจำจังหวัดมีอำนาจลงโทษกำนันผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลในทุกสถาน ในกรณีการลดอันดับและตัดเงินเดือนให้เทียบข้าหลวงประจำจังหวัดในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นหัวหน้ากอง และกำนันผู้ใหญ่บ้านแพทย์ประจำตำบลเป็นชั้นเสมียน ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน

โดยเฉพาะโทษปลดหรือไล่ออก ถ้ากำนันผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลผู้ถูกลงโทษเห็นว่าตนไม่ได้รับความเป็นธรรม ก็มีสิทธิร้องทุกข์ต่อกระทรวงมหาดไทย

การร้องทุกข์ให้ทำคำร้องลงลายมือชื่อยื่นต่อนายอำเภอในกำหนดสิบห้าวัน นับแต่วันได้รับทราบคำสั่งการลงโทษ เพื่อนายอำเภอจะได้เสนอต่อไปยังข้าหลวงประจำจังหวัด และกระทรวงมหาดไทยตามลำดับ ภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันได้รับคำร้องทุกข์ พร้อมควยคำชี้แจงถ้าจะมี ให้กระทรวงมหาดไทยมีอำนาจสั่งให้ยกคำร้องทุกข์หรือเพิกถอนคำสั่งการลงโทษหรือลดโทษ "

การออกจากตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านที่กำหนดไว้ในกฎหมายดังกล่าวข้างต้น มี
ข้อยกเว้น ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ การให้ราษฎรมีสิทธิเลือกตั้ง ไม่น้อยกว่ากึ่งจำนวนร้องขอให้ออกจาก
ตำแหน่งได้ นับว่าเป็นบทบัญญัติที่ก้าวหน้าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในระบบประชาธิปไตยใน
แง่ที่ว่า เมื่อประชาชนมีสิทธิเลือกตั้งก็ต้องมีสิทธิถอดถอนได้ แต่ในทางปฏิบัติยังมีผลน้อย
เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทไม่ทราบว่าตนมีสิทธิเช่นนี้และยังไม่สามารถรวมตัวทาง
การเมืองกันได้^{๒๗} ในกรณีที่ประชาชนในเขตตำบลหรือหมู่บ้านไม่พอใจการปฏิบัติงานหรือ
ความประพฤติของกำนันผู้ใหญ่บ้าน มักจะแสดงออกโดยการเขียนบัตรสนเท่ห์ หรือร้องเรียน
ไปยังนายอำเภอหรือผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อพิจารณา^{๒๘}

ประการที่ ๒ การให้กำนันผู้ใหญ่บ้านอยู่ภายใต้ระเบียบวินัย และได้รับโทษคดีวินัย
เช่นเดียวกับข้าราชการพลเรือนทุกประการ โดยการให้อำนาจการลงโทษทางวินัยแก่นาย-
อำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัด ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช
๒๔๕๗ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พระพุทธศักราช ๒๔๘๖
มาตรา ๖๑ ทวิ ดังกล่าว และการให้อำนาจผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งให้กำนันผู้ใหญ่บ้านออก
จากตำแหน่งได้ เมื่อพิจารณาเห็นว่าบกพร่องในความประพฤติหรือความสามารถไม่เหมาะสม
กับตำแหน่ง นับว่าเป็นการขัดกับหลักประชาธิปไตย เพราะตามหลักการปกครองระบบ
ประชาธิปไตยถือว่าอำนาจสูงสุดในทางการเมืองการปกครองเป็นของประชาชน กำนัน-
ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองที่ประชาชนเลือกตั้งเอง ได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วว่ามีเหมาะสม
สมควรที่จะปกครองเขาได้ การออกจากตำแหน่งควรจะออกตามวาระหรือออกโดยการถอด-
ถอนของประชาชนเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อให้อำนาจประชาชนในการเลือกตั้ง ควรจะให้

^{๒๗} อู๋ทัย หิรัญโค, "ระบบกำนันผู้ใหญ่บ้านกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย",
เรื่องเดิม, หน้า ๔๕๑

^{๒๘} จากการสัมภาษณ์ นายพโยม คล้ายทับทิม หัวหน้าแผนกกำนันผู้ใหญ่บ้าน
กองปกครองท้องที่ กรมการปกครอง เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔

อำนาจถอดถอนด้วย มิใช่ให้อำนาจแก่คนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียวถอดถอนหรือสั่งการให้ออกได้ และควรยกเลิกความในมาตรา ๖๑ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๖ เสียโดยสิ้นเชิง เพราะโดยเจตนาของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ต้องการให้กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านมีฐานะและบทบาทเท่ากับข้าราชการประจำ ซึ่งเห็นได้จากวิธีการสรรหามุคคลเข้ารับตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ใช้วิธีการให้นายอำเภอตั้งกรรมการขึ้นพิจารณาคัดเลือก มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกทำนองเดียวกันกับการคัดเลือกข้าราชการอื่นๆ และได้ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านอยู่ภายใต้ระเบียบวินัยเช่นเดียวกับข้าราชการประจำอื่นๆ แต่ในปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับระบบกำนันผู้ใหญ่บ้านเปลี่ยนแปลงไป ได้เปลี่ยนวิธีการสรรหามุคคลเข้ารับตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน จากวิธีการคัดเลือกมาเป็นวิธีการให้ประชาชนเลือกตั้ง และเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านให้รับผิดชอบงานด้านการปกครองท้องถิ่นในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชน จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องให้กำนันผู้ใหญ่บ้านอยู่ภายใต้ระเบียบวินัยของข้าราชการประจำอย่างสมัยก่อนแต่อย่างใด

สรุป

หลักเกณฑ์การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มีทั้งส่วนที่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยและส่วนที่ขัดต่อหลักเกณฑ์การเลือกตั้งดังกล่าว ในส่วนที่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตย ได้แก่ การให้สิทธิประชาชนเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้แทนในการดำเนินงานด้านการปกครองท้องถิ่นได้โดยตรง การให้สิทธิเลือกตั้งแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางโดยไม่ขัดต่อหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน การให้ความเสมอภาคในการออกเสียงเลือกตั้งโดยใช้ระบบคนหนึ่งลงคะแนนเสียงใดหนึ่งคะแนเสียงและแต่ละคะแนเสียงมีน้ำหนักเท่ากัน การพยายามหาทางควบคุมการเลือกตั้งให้เป็นไป ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมโดยการให้สิทธิประชาชนส่งตัวแทนเข้าควบคุมการเลือกตั้ง สำหรับหลักเกณฑ์การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านในส่วนที่ขัดกับหลักเกณฑ์การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยได้แก่

๑. การไม่มีกำหนดวาระการอยู่ในตำแหน่ง
๒. การใช้ระบบการลงคะแนนเสียงโดยเปิดเผย ซึ่งมีส่วนทำให้ประชาชนขาดความอิสระในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

๓. การให้อำนาจผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นข้าราชการประจำถอดถอนหรือสั่งให้
กำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไ้มาโดยประชาชนเลือกตั้ง เป็นตัวแทนใน
ด้านการปกครองท้องถิ่นของประชาชนนอกจากตำแหน่งได้

นอกจากนี้ การกำหนดวิธีการเลือกตั้งกำหนดไว้ไม่รัดกุมเพียงพอและมีบางประการยัง
บกพร่อง ผู้รับผิดชอบดำเนินการจึงมักจะมีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติและยากต่อการค้ำ-
เนินการให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยบริสุทธิ์ยุติธรรมได้โดยแท้จริง.